

4. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. ст.232. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

УДК 347.9

Блінова Г.О., д.ю.н., доцентка, професорка кафедри цивільного, господарського та екологічного права

Казак Є.С., студентка першого (бакалаврського) рівня спеціальності 081 Право
(Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ФАКТІВ, ЯКІ НЕ ПОТРЕБУЮТЬ ДОКАЗУВАННЯ

Підстави звільнення від доказування – це передбачені у цивільному процесуальному законодавстві обставини за наявності яких учасники справи звільняються від доказування в силу наявності у таких обставин правових властивостей доказового характеру.

У відповідності до статті 82 ЦПК, підставами звільнення від доказування, тобто таких, відносно яких не здійснюється доказова діяльність учасниками справи є: 1) обставини, які визнані учасниками справи; 2. Обставини, визнані судом загальновідомими; 3) факти, які преюдиціально встановлені рішенням чи вироком суду, що набрали законної сили [1].

Поняття «преюдиційність» (преюдиціальність) судового рішення, наголошує Я. Берназюк, безпосередньо пов'язане з конституційними нормами про обов'язковість судового рішення (ч. 2 ст. 129 Конституції України) та про авторитет і неупередженість правосуддя (ч. 3 ст. 34). Крім того, преюдиційність певним чином конкурує з конституційними принципами незалежності суду (ч. 1 ст. 129), а також змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості (п. 3 ч.2 ст. 129). Я. Берназюк вважає, що преюдиційність – це можливість прийняття судом як беззаперечних обставин (юридичних фактів), що були встановлені іншим судом в іншій справі [2].

Визнання - це повідомлення стороною чи іншими особами, що беруть участь у справі, обставин, що підтверджують наявність чи відсутність фактів, які за законом повинні доводити друга сторона чи інші особи. Процесуальним наслідком визнання в цивільному процесі однією зі сторін факту встановленим, є набуття фактом безспірного характеру і звільнення другої сторони від його доказування [3].

Умовами визнання обставини (факту) є: а) суд не має обґрунтованого сумніву щодо достовірності цих обставин, які обґрунтовано та переконливо доводять їх існування та їх правовий характер; б) добровільність у визнанні таких обставин. Суддя повинен бути переконаний, що визнання учасником справи не вчинено в наслідок омани, фізичного або психічного тиску, в наслідок залежності такої особи від певних обставин службового чи посадового становища її та її родичів, близьких до неї осіб. Визнання повинно бути безумовним, тобто, не ставитися в залежність від будь-яких інших умов.

Визнання повинно здійснюватися учасником справи по кожній обставині (факту) окремо. Суддя, що розглядає і вирішує цивільну справу, не повинен з'ясовувати в учасника справи мотиви такого визнання обставини (факту) учасником справи хоча на практиці такі процесуальні дії вчиняються через усвідомлення учасником справи законності вимоги, яка ґрунтується на такій обставині, відсутність бажання псувати відносини з учасником справи, наявність наміру примиритися з протилежною стороною.

Визнання обставин справи може бути вирішальним фактором для прийняття рішення по справі. Наприклад, як у справі № 689/2203/19, що розглядалась Ярмолинецьким районним судом Хмельницької області за позовом АТ «Універсал Банк» до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості в сумі 99194,11 грн., з яких 29902,82 грн. загальний залишок заборгованості за наданим кредитом, 69291,29 грн. заборгованість по пені та комісії. Суд встановив, що 16.05.2018 р. між АТ «Універсал Банк» (кредитодавець) та ОСОБА_1 (позичальник) був укладений кредитний договір, згідно із яким позичальник отримав кредит у сумі 20000,00 грн. у вигляді встановленого кредитного ліміту на поточний рахунок, спеціальним платіжним засобом якого є платіжна картка, погоджено умови, що визнано ст.82 ЦПК України. З урахуванням чого позов був повістю задоволений [4].

Відмова від визнання обставин приймається судом, якщо сторона, яка відмовляється, доведе, що вона визнала ці обставини внаслідок помилки, що має істотне значення, обману, насильства, погрози чи тяжкої обставини, або що обставини визнано у результаті зловмисної домовленості її представника з другою стороною. Про прийняття відмови сторони від визнання обставин суд постановляє ухвалу. У разі прийняття судом відмови сторони від визнання обставин вони доводяться в загальному порядку (ч.2 ст. 82 ЦПК) [1].

Наступною підставою звільнення від доказування частина третя статті 82 ЦПК виділяє загальновідомі обставини, які визнані судом.

Під загальновідомими обставинами (фактами) вважаються такі дії і події, які мали місце в життєдіяльності людей, відомі широкому невизначеному колу людей, а також всьому складу суду, що розглядає справу, та піддаються науковому чи іншому свідомому поясненню. Ступінь і межі загальновідомості обставин (фактів) може бути різною. Такі обставини можуть бути відомі в світі, континенті, країні, у певному територіальному регіоні, населеному пункті або відомі певній категорії людей (науковцям) [3]. Наприклад, до загальновідомих обставин можуть бути віднесені різноманітні факти: стихійні лиха (повінь, засуха, землетрус, епідемія), історичні події (революція, повстання, військові дії, військові блокади тощо), біологічні, хімічні, фізичні, математичні, технологічні закони і процеси (наприклад: земля кругла, існує чотири пори року, відстань між населеними пунктами, довжина і висота мосту через річку та інше).

Загальновідомі обставини повинні бути очевидними (відсутність сумнівів у їх існуванні) і визнані людьми у певному територіальному середовищі (в межах людської території). Умовами безспірності загальновідомих обставин (фактів) є: а) визнання обставини (факту) загальновідомою судом. Якщо суд не санкціонує визнання обставини загальновідомою, то вона підлягає доведенню на загальних підставах доказування; б) повинні бути відомі суду і учасникам справи.

Наприклад у рішенні Орджонікідзевський міського суду Дніпропетровської області у справі № 184/59/19 за заявою територіальної громади м. Покров в особі Покровської міської ради Дніпропетровської області, заінтересована особа Покровська міська державна нотаріальна контора Дніпропетровської області про визнання спадщини відумерлою загальновідомим фактом стало перейменування міста та вулиць. Судом було взято до уваги загальновідомі обставини того, що на підставі Закону України «Про засудження комуністичного та націонал соціалістичного(нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» постановою Верховної Ради України «Про перейменування окремих населених пунктів» №1037VIII від 17.03.2016 року місто Орджонікідзе перейменовано на місто Покров. На підставі Рішення №13 (8сесії 7скликання) Покровської міської ради Дніпропетровської області від 31.05.2016 року «Про затвердження переліку об'єктів топоніміки адміністративно територіального устрою міста Покров у новій редакції», вулицю Калініна перейменовано на вулицю Центральна. Відповідно до ч.3 ст.82 ЦПК України обставини, визнані судом загальновідомими, не потребують доказування. Відповідно до

ч.3 ст.82 ЦПК України обставини, визнані судом загальновідомими, не потребують доказування [5].

Серед підстав звільнення від доказування у частині 4, 5,6 стаття 82 ЦПК виділяє обставини (факти), які преюдиціально встановлені рішенням чи вироком суду, що набрали законної сили. Термін преюдиційність походить від латинського *praepudicialis* і перекладається як - попередньо, попередній. У цивільному судочинстві цей термін вживається у значенні того, що стосується попереднього судового рішення, тобто, прийняття без доказування та перевірки обставин (фактів), які були встановлені іншим судом в іншій справі.

Преюдиціальні обставини (факти) – це обставини (факти) встановлені в раніше розглянутій справі рішенням суду в цивільній, господарській, адміністративній справі або вироком суду в кримінальному провадженні, що набрали законної сили. Одна і та ж сама обставина (факт) може стати предметом доказування у різні часи, в різних справах, в різних судах, а тому метою преюдиції є звільнення учасників справи від обов'язку доказування стосовно фактів (обставин), які вже доведені та встановлені судом в іншій справі для досягнення процесуальної економії [3].

Преюдиція тягне різні процесуальні наслідки, які закріплені частинами четвертою, п'ятою і шостою статті 82 ЦПК. Так, учасники справи звільняються від доказування з підстав, визначених у ст. 82 ЦПК:

- обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом (ч. 4);

- обставини, встановлені стосовно певної особи рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, проте можуть бути у загальному порядку спростовані особою, яка не брала участі у справі, в якій такі обставини були встановлені (ч. 5);

- вирок суду в кримінальному провадженні, ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, є обов'язковими для суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалений вирок, ухвала або постанова суду, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою (ч. 6) [1].

Преюдиціальність передбачає неприпустимість ставлення під сумнів законність та обґрунтованість судового рішення, яке набрало законної сили, а також не допускається ставити учасником справи на розгляд суду питання, яке вже було попередньо розглянуто іншим судом між тими ж учасниками справи. Преюдиціальні обставини (факти) є обов'язковими для суду навіть у тих випадках, коли він вважає, що вони були встановлені неправильно. Дія преюдиції припиняється, коли попереднє преюдиціальне рішення, зокрема судове, скасовано в установленому порядку [3].

Наприклад, у рішенні Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 28.03.2019 по справі № 686/26966/18 за заявою ОСОБА_3 за участю заінтересованої особи ОСОБА_4 про оголошення фізичної особи померлою було з'ясовано, що в квітні 2003 року ОСОБА_5 вийшов з квартири АДРЕСА_1, де проживав разом з сім'єю і більше не повертався та місце перебування на теперішній час невідоме. Вказані обставини були встановлені Хмельницьким міськрайонним судом у справі № 686/9110/16-ц за заявою ОСОБА_3. про визнання ОСОБА_5 безвісно відсутнім. Рішення Хмельницького міськрайонного суду набрало законної сили 26.07.2016 р. Враховуючи те, що минуло багато часу, а відомості про смерть ОСОБА_6 не зареєстровано, виникла потреба у оголошенні його померлим, так як спадщина досі не оформлена. Для оформлення спадщини необхідним є отримання відомостей про смерть спадкодавця. Суд

прийняв рішення заяву ОСОБА_3 за участю заінтересованої особи ОСОБА_4 про оголошення фізичної особи померлою задовольнити [6].

Отже, аналізуючи законодавство та судову практику з даного питання можна дійти висновку, що використання підстав звільнення від доказування, визначених у ст. 82 ЦПК, дозволяє спростити доказову роботу суду та учасників цивільного процесу, скоротити час розгляду справи за рахунок розгляду справ в межах скороченого позовного провадження, окремого та наказного провадження, також знижує вартість судових витрат та кількість залучених до розгляду справи учасників.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Берназюк Я. Про умови, при виконанні яких преюдиційні обставини не потребують доказування. Новини, судова влада. 24.11.2022. URL.: <https://advokatpost.com/pro-umovy-pry-vykonanni-iakykh-preiudytsijni-obstavyny-ne-potrebuiut-dokazuvannia-suddia-kas-vs-ian-bernaziuk/>
3. Підстави звільнення від доказування у цивільному процесі. URL.: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php.96>
4. Рішення Ярмолинецького районного суду Хмельницької області від 29.01.2020 у справі № 689/2203/19. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87262563>
5. Рішення Орджонікідзевського міського суду Дніпропетровської області від 20 березня 2019 у справі № 184/59/19. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80581707>
6. Рішення Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 28.03.2019 у справі № 686/26966/18. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81199686>